

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра державного будівництва

Узгоджено:

Проректор з наукової роботи

_____ А.П. Гетьман

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

**«Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та
країнах ЄС»**

(варіативна)

Рівень вищої освіти – третій освітньо-науковий рівень

Ступінь вищої освіти – доктор філософії

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Харків – 2020

Силабус навчальної дисципліни «Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»: галузь знань 08 «Право», спеціальність – 081 «Право», третій освітньо-науковий рівень (доктор філософії)

Розробники:

Серьогіна С. Г., завідувача кафедрою, д.ю.н, професор,

Гринчак А.А., к.ю.н., доцент,

Закоморна К.О., к.ю.н., доцент,

Попрошаєва О.А., к.ю.н., доцент,

Чиркін А.С., к.ю.н., доцент.

Затверджено на засіданні кафедри державного будівництва протокол № 20 від 16 червня 2020 р.

Завідувач кафедри д.ю.н., проф.Серьогіна С.Г.

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Анотація програми та основні модулі навчальної дисципліни.....	8
3. Вимоги викладача	13
4. Контрольні заходи результатів навчання	14
5. Показники академічної активності та додаткових освітніх досягнень здобувачів.....	16
6. Інформаційне забезпечення самостійної роботи здобувачів.....	17

1. Вступ

1.1. Дані про викладача:

Назва навчальної дисципліни	«Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»
Вид навчальної дисципліни	варіативна
Викладач	Серьогіна Світлана Григорівна
Контактний телефон	(057) 704-93-04
E-mail	s.g.seregina@nlu.edu.ua
Консультації	щовівторка, щоп'ятниці
Онлайн консультації	щовівторка

Назва навчальної дисципліни	«Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»
Вид навчальної дисципліни	варіативна
Викладач	Гринчак Алла Анатоліївна
Контактний телефон	(057) 704-93-04
E-mail	a.a.grynchak@nlu.edu.ua
Консультації	щочетверга, щоп'ятниці.
Онлайн консультації	щочетверга, щоп'ятниці.

Назва навчальної дисципліни	«Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»
Вид навчальної дисципліни	варіативна
Викладач	Закоморна Катерина Олександрівна
Контактний телефон	(057) 704-93-04
E-mail	k.o.zakomorna@nlu.edu.ua
Консультації	щопонеділка, щовівторка.
Онлайн консультації	щопонеділка, щовівторка.

Назва навчальної дисципліни	«Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»
Вид навчальної дисципліни	варіативна
Викладач	Попрошаєва Олена Андріївна
Контактний телефон	(057) 704-93-04
E-mail	o.a.poproshaieva@nlu.edu.ua
Консультації	щопонеділка, щовівторка.
Онлайн консультації	щопонеділка, щовівторка.

Назва навчальної дисципліни	«Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»
Вид навчальної дисципліни	варіативна
Викладач	Чиркін Антон Сергійович
Контактний телефон	(057) 704-93-04
E-mail	a.s.chyrkin@nlu.edu.ua
Консультації	Щовівторка, щосереда.
Онлайн консультації	Щовівторка, щосереда.

1.2. Ціллю навчальної дисципліни «Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС» є формування цілісного уявлення про сучасну правову доктрину і практику організації та проведення виборів в Україні та державах-членах ЄС.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни відповідно до її знаннєвої компоненти і дидактичної структури є:

- надання теоретичних і прикладних знань про генезу виборчого права і в Україні та державах-членах ЄС;
- формування системного і критичного розуміння сучасного стану правового регулювання виборчого процесу в Україні та державах-членах ЄС;
- виявлення актуальних електоральних проблем в Україні та державах-членах ЄС та окреслення перспектив розвитку виборчого права в цих країнах;
- розуміння значення універсальних (міжнародних), європейських (регіональних) стандартів виборів та виборчих стандартів ЄС для повного та максимального забезпечення конституційних прав людини в Україні та державах членах ЄС;
- формування навичок використання сучасної методології порівняльного дослідження і сучасних правових доктрин у процесі вивчення конституційно-правового інституту виборів;
- засвоєння знань про загальні закономірності розвитку виборчо-правової культури в Україні та державах членах ЄС;
- отримання уявлення про зв'язок електоральних процесів з іншими політико-правовими явищами;
- усвідомлення цінності виборчого права для розвитку засад правової та демократичної держави;
- поглиблення і систематизація доктринальних знань та використання отриманих наукових результатів у процесі вивчення питань стану

гармонізації національного законодавства України та держав-членів ЄС відповідно до міжнародних і європейських виборчих стандартів.

1.3. Місце навчальної дисципліни у структурі освітньо-професійної програми:

а) навчальна дисципліна «Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС» належить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки;

б) при вивченні даної дисципліни використовуються знання, отримані з наступних дисциплін – теорії права, історії держави і права України, історії держави і права зарубіжних країн, державного (конституційного) права зарубіжних країн, адміністративного права, конституційного права України, державного будівництва і місцевого самоврядування, міжнародного права, права ЄС, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

1.4. Опис навчальної дисципліни:

- кількість кредитів ЕКТС – 7;
- загальна кількість годин – 210 ;
- термін викладання – 4 семестр.

1.5. Предметні компетентності здобувача вищої освіти, сформованих в результаті освоєння навчальної дисципліни:

ПК – 1. Здатність до вдосконалення й розвитку свого інтелектуального і загальнокультурного рівня шляхом систематизації знань про стан імплементації міжнародних і європейських виборчих стандартів в національні правові системи України та держав-членів ЄС;

ПК – 2. Здатність до ведення кваліфікованої та конструктивної наукової дискусії з проблемних питань навчального курсу «Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС»;

ПК – 3. Здатність відстоювати власні погляди та генерувати нові ідеї щодо вдосконалення виборчого процесу в Україні та країнах ЄС в максимально аргументованій і тактовній формі;

ПК – 4. Здатність узагальнювати та критично оцінювати результати опрацювання та аналізу інформації щодо проблемних питань в сфері виборчого права в Україні та державах-членах ЄС;

ПК – 5. Здатність використовувати наукові прийоми сучасної методології порівняльного дослідження міжнародних документів, права ЄС і нормативно-правових актів, які регламентують організацію та проведення виборів в Україні та країнах ЄС;

ПК – 6. Здатність розв'язувати практичні завдання, пов'язані із тлумаченням і застосуванням рішень Європейського суду з прав людини та Суду ЄС у сфері виборчих відносин;

ПК – 7. Здатність застосовувати знання змісту міжнародних актів і права ЄС при обговоренні проблем гармонізації вітчизняного законодавства про вибори;

ПК – 8. Здатність розуміти вплив Ради Європи на перебіг формування сучасного уніфікованого внутрішньодержавного законодавства в сфері виборчого права;

ПК – 9. Здатність використовувати знання сучасних правових доктрин у процесі аналізу ролі виборчої системи в процесі забезпечення динамічної рівноваги між конституційними гілками влади;

ПК – 10. Здатність критично та системне аналізувати проблемні питання модернізації виборчого законодавства України та країн ЄС;

ПК – 11. Здатність прогнозувати перспективи впливу міжнародних і європейських виборчих стандартів на перебіг конституційно-правової реформи в Україні;

ПК – 12. Здатність формулювати пропозиції щодо оптимізації системи адміністрування виборчого процесу в Україні;

ПК – 13. Здатність розв'язувати практичні проблеми, що виникають на різних стадіях виборчого процесу в Україні, та, з врахуванням досвіду країн ЄС в цій сфері, надавати пропозиції по їх вирішенню;

ПК – 14. Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці впливу ЗМІ на процес виборів в Україні та країнах ЄС;

ПК – 15. Здатність готувати проекти актів виборчих комісії як правозастосовного, так і нормативного характеру, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості;

ПК – 16. Здатність доносити до суб'єктів виборчого процесу інформацію та ідеї з належною аргументацією щодо оптимального вирішення електоральних проблем;

ПК – 17. Здатність застосовувати знання та розуміння основних засад та процедур адміністративного судочинства в Україні під час розгляду виборчих спорів;

ПК – 18. Здатність критично оцінювати стан забезпечення принципів виборчого права як індикатору нормативності правових процедур проведення виборів в Україні та країнах ЄС;

ПК – 19. Здатність виокремлювати проблемні аспекти фінансування виборчого процесу в Україні та країнах ЄС;

ПК – 20. Здатність обґрунтовувати суспільну обумовленість прийняття Виборчого кодексу України та прогнозувати результати його впливу на виборчі відносини.

2. Анотація програми та основні модулі навчальної дисципліни

2.1. Анотація програми навчальної дисципліни

Модуль 1. Виборче право як конституційно-правовий інститут в Україні та державах-членах Європи: становлення та сучасний стан

Політико-правова теорія і практика виборів в періоди античності (реформи Солона, Клісфена, Перикла, Туллія), Середньовіччя (вибори радників, мерів (превів) в містах Італії та Німеччині), Нового часу (вибори Парламенту Англії та Генеральних штатів Франції). Активне і пасивне виборче право в конституціях епохи буржуазно-демократичних революцій. Еволюція конституційних принципів виборчого права: від цензового до

загального і рівного, від непрямого до безпосереднього, запровадження таємного виборчого права.

Принцип народного суверенітету – фундаментальна засада демократичної держави. Сучасні вибори як форма народного волевиявлення. Нормативно-регулятивний характер принципів виборчого права у правовій державі. Загальне виборче право і цензи. Рівне активне і пасивне виборче право. Безпосереднє виборче право і непрямі вибори. Вільність виборів і обов'язковий вотум. Принцип таємного голосування. Принципи періодичності й альтернативності виборів. Гласні та справедливі вибори.

Виборча система в широкому й вузькому значенні. Конституційне регулювання системи підрахунку голосів виборців і розподілу мандатів. Мажоритарна система кваліфікованої, абсолютної й відносної більшості. Пропорційна виборча система. Закриті та відкриті партійні списки. Преференційне голосування. Панацування. Кумулятивний вотум. Методи розподілу мандатів: метод дільників (В. Д'Ондта, Імперіалі, А. Сент-Лагює) та метод виборчої квоти (Т.Хера, Е. Хагенбаха-Бішофа, Г. Друпа). Змішана виборча система.

Поняття виборчого процесу в Україні. Конституційно-правові засади здійснення виборчого процесу в Україні. Суб'єкти виборчого процесу за різними видами виборів в Україні. Правовий статус виборця в Україні. Строки у виборчому процесі України, їх види та значення для проведення виборів.

Сучасні електоральні проблеми та перспективи розвитку виборчого права в державах-членах ЄС. Обмеження виборчих прав окремих груп населення. Порушення виборчих прав на різних стадіях виборчого процесу. Стабільність виборчого законодавства та ефективність його реалізації. Модернізація виборчого законодавства та вдосконалення організації адміністрування виборчого процесу. Конституційно-правове регулювання застосування новітніх виборчих технологій.

Модуль 2 Універсальні (міжнародні) та європейські (регіональні) стандарти виборів. Выборчі стандарти ЄС

Універсальні стандарти виборів в документах ООН: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Конвенція про політичні права жінок (1952 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (1979 р.). Міжнародні виборчі стандарти в документах Міжпарламентського Союзу (Декларація про критерії вільних і справедливих виборів (1994 р.), Загальна декларація про демократію (1997 р.)).

Європейські (регіональні) стандарти виборів в актах і резолюціях Ради Європи (Конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Перший протокол до Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1952 р.), Європейська хартія місцевого самоврядування (1985), Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні (1992 р.), резолюції «Про демократичне функціонування національних парламентів» (№1154, 1998), «Про кодекс належної практики у виборчому процесі» (№ 1264, 2001), «Про мінімальний вік голосування» (№1318, 1997) та ін.). Рішення Європейського Суду з прав людини. Європейські (регіональні) виборчі стандарти, розроблені Народою з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) на Конференції з людського виміру (Париж, 1989 р., Копенгаген 1990 р., Москва 1991 р.) та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (Будапештський документ 1994 р.).

Выборчі стандарти ЄС. Стандарти муніципальних виборів в державах-членах ЄС: Договір про заснування Європейської Співтовариства (1957 р.), Хартія основних прав Європейського Союзу (2000 р.), Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу (2007 р.), Директива Ради ЄС 93/109/ (1993 р.), Директива Ради ЄС (94/80/ 1994 р.). Стандарти виборів Європейського Парламенту: Договір про заснування Європейської Співтовариства (1957 р.), Хартія основних прав

Європейського Союзу (2000 р.), Акт про прямі вибори до Європейського парламенту (1976 р.), Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу (2007 р.), Директива Ради ЄС (2002/772).

Вплив актів Ради Європи та права ЄС на перебіг реформ виборчого права в Україні і державах-членах ЄС. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на стан захисту виборчих прав людини в Україні і державах-членах ЄС. Проблемні питання імплементації міжнародних і європейських стандартів у виборчу систему України.

Модуль 3. Конституційно-правове регулювання виборчого процесу в Україні та державах-членах ЄС

Види виборів в Основному законі України та конституціях держав-членів ЄС. Конституційно-правове регулювання системи адміністрування виборчого процесу. Участь органів конституційної юрисдикції у виборчому процесі. Правова основа виборів органів публічної влади на локальному, регіональному і національному рівнях (конституції, виборчі кодекси, закони, рішення органів конституційного контролю, судів, акти органів, відповідальних за проведення виборів). Імплементація виборчих стандартів ЄС у Виборчий кодекс України та законодавство держав-членів ЄС. Муніципальні вибори в Україні та державах-членах ЄС. Вибори Європейського Парламенту. Законодавче забезпечення фінансування виборчих кампаній. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Виборче право на локальному та регіональному рівнях як індикатор ставлення громадян до влади. Конституційні засади реалізації активного і пасивного виборчого права на муніципальних і регіональних виборах. Правове регулювання основних стадій виборчого процесу: утворення виборчих округів; реєстрація виборців; висування та реєстрація кандидатів на посади мерів, муніципальних і регіональних радників; агітаційна кампанія;

порядок підрахунку голосів і розподілу мандатів; оскарження результатів; повторні та додаткові вибори.

Різновиди парламентських виборів в конституційному праві держав-членів ЄС. Особливості конституційно-правових механізмів формування двопалатних парламентів в унітарних і федеративних державах-членах ЄС. Конституційні принципи суб'єктивного виборчого права. Правове регулювання основних стадій виборчого процесу в Україні та державах-членах ЄС: призначення дати проведення виборів; утворення виборчих округів; реєстрації виборців; висування та реєстрація кандидатів; агітаційна кампанія; порядок підрахунку голосів і розподілу мандатів; оскарження результатів; повторні та додаткові вибори.

Вплив форми держави на порядок формування глави держави. Конституційні механізми парламентського і позапарламентського способу обрання президента. Конституційні принципи та цензи пасивного виборчого права. Конституційно-правове регулювання основних стадій виборчого процесу в Україні та державах-членах ЄС: призначення дати проведення виборів; утворення виборчих округів; реєстрація виборців; висування та реєстрація кандидатів; агітаційна кампанія; порядок підрахунку голосів і розподілу мандатів; оскарження результатів; повторне голосування і повторні вибори.

Законодавче забезпечення країнами ЄС виборів членів Європейського Парламенту. Особливість організації окремих етапів виборчого процесу. Встановлення дати проведення виборів, створення виборчого округу та повноваження виборчих комісій. Підстави надання активного і пасивного виборчого права на виборах до Європейського Парламенту. Кваліфікація і дискваліфікація виборців в Виборчому реєстрі Європейського Союзу. Реєстрація в Виборчому реєстрі Європейського Союзу. Статус кандидата на виборах до Європейського Парламенту відповідно до Виборчого реєстру Європейського Союзу. Порядок підрахунку голосів.

2.2. Основні модулі навчальної дисципліни

Вказується перелік модулів, кількість кредитів і годин, види навчальних занять, самостійна робота здобувачів

№	Модуль/назва	Кількість кредитів в ЄКТС	Всього годин	Аудиторні заняття (контактні)				Самостійна робота здобувачів
				Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Інші види занять*	
1	Модуль 1	2,5	74	16	8			50
2	Модуль 2	2	60	6	4			50
3	Модуль 3	2,5	76	18	8			50
Разом			210	40	20			150

2. Вимоги викладача

При вивченні навчальної дисципліни «Доктринальні та прикладні аспекти виборчого права в Україні та країнах ЄС» до студентів висувуються наступні вимоги: відвідування лекцій та практичних занять; активна участь під час усних відповідей на практичних заняттях; своєчасність виконання завдання, повна та обґрунтована відповідь на запитання, виступ з актуальних питань дисципліни на заняттях, підготовка тематичних доповідей та презентацій, виконання поточних контрольних робіт та підсумкового тестування; дотримання норм академічної поведінки та етики.

* вказуються інші види аудиторних занять здобувача вищої освіти, якщо вони використовуються при вивченні навчальної дисципліни – кейс – стадії, групові проекти, колоквиум та ін.

4. Контрольні заходи результатів навчання

Контроль знань в рамках навчальної дисципліни здійснюється з урахуванням бально-рейтингової системи

4.1. Розподіл балів між формами організації навчального процесу і видами контрольних заходів.

лекції - 0 балів;

семінарські заняття - 10 балів;

виконання завдань СРС - 10 балів;

педагогічний контроль (Модуль №1 і Модуль №3) – 8 балів*2=16; (Модуль №2)- 4 бали ; 16+4= 20 балів;

іспит - 60 балів.

Разом: 100 балів.

Підсумки педагогічного контролю проставляються в відомості по накопичувальним принципом і є підставою допуску до іспиту. Якщо здобувач набрав протягом семестру за підсумками рубіжного та поточного контролю менше половини максимальної оцінки з навчальної дисципліни, то він до іспиту не допускається.

4.2. Шкала підсумкової оцінки знань здобувачів

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НЮАУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100

B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язкий повторний курс		1 – 34

4.3. Методи педагогічного контролю

1) традиційні:

· методи усного контролю:

- індивідуальне опитування;

- вирішення практичних завдань, казусів тощо;

- обговорення винесених в плани семінарських занять питань тем;

- групова робота при вирішенні конкретних завдань;

- індивідуальні доповіді на заздалегідь узгоджену з викладачем тему/ аналіз конкретної наукової статті (статей), монографії, судової практики.

· методи письмового контролю:

письмовий експрес-контроль,

- вирішення тестових завдань;

- написання контрольних робіт, есе у межах запропонованих тем тощо.

2) інноваційні методи:

портфоліо, презентації, кейс-вимірювачі, есе тощо.

3) методи самоконтролю:

уміння самостійно оцінювати свої знання, проходити тестування онлайн, peer-review тощо.

5. Показники академічної активності та додаткових освітніх досягнень здобувачів

Позааудиторна самостійна робота аспірантів включає наступні види діяльності:

- конспектування першоджерел та іншої навчальної літератури;
- опрацювання навчального матеріалу (за конспектами, нормативно-правовим актам, навчальної та наукової літератури);
- написання доповідей (рефератів), наукових статей;
- самостійне поглиблене вивчення питань, позначених викладачем на лекції;
- авторські резюме на статті у фахових журналах;
- написання наукової статті тощо.

Показниками академічної активності та додаткових освітніх досягнень здобувачів виступають:

- виконання домашніх завдань з підготовки усних доповідей на питання теми, розв'язання практичних завдань;
- доопрацювання матеріалів лекції;
- робота в інформаційних мережах;
- аналіз доктринальних та прикладних аспектів виборчого права в Україні та країнах ЄС та висвітлення узагальнень на практичному занятті;
- підготовка есе за вузькоспеціальною проблематикою;
- створення портфоліо начального курсу та його презентація;
- підготовка колекцій документів, матеріалів тощо;
- підготовка тематичних презентацій;

- підготовка та публікація наукових статей, тез повідомлень, публіцистичні нариси у засобах масової інформації з тематики виборчого права в Україні та країнах ЄС;
- робота в науковому гуртку кафедри державного будівництва, виступ із доповідями та повідомленнями на його засіданнях;
- виступи на конференціях, «круглих столах» з тематики навчальної дисципліни;
- лауреати та переможці національних та регіональних конкурсів наукових робіт за тематикою навчальної дисципліни;
- систематичне (80-100%) відвідування навчальних занять;
- відпрацювання пропущених практичних занять.

6. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Основна література

1. Виборчий кодекс України: Закон України № 396-IX від 19.12.2019 р. *Верховна Рада України. офіційн .сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. *Вибори в Європейському Союзі /*За ред. Ковриженка Д.С.; *Лабораторія законодавчих ініціатив.* К.: ФАДА, ЛТД, 2006. 156 с.
3. *Виборче право України: навч. посібник /* НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького; ред. *В. Ф. Погорілко, М. І. Ставнійчук.* – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 383 с.
4. *Використання міжнародних виборчих стандартів: Посібник Ради Європи для громадських організацій* URL: <https://rm.coe.int/using-international-election-standards-ukr-web/168077d48b>
5. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи; пер. з англ. /*

За ред. Ю. Ключковського. – Вид. 2-е, випр. і доповн. – К.: Ло- гос, 2009. – 500 с.

6. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.

7. Конституція України: Закон України 254к/96-ВР *Верховна рада України*. офіційн.сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

8. Парламентські вибори в Європейському Союзі / [Д. С. Ковриженко, Д. М. Котляр, А. М. Євгенєва та ін.]. Київ: Міленіум, 2002. 111 с.

9. Позачергові вибори народних депутатів України 2019: посібник для суддів / [Б. Мохончук, П. Романюк та ін.]; за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2019. 252 с.

10. Серьогіна С. Європейські стандарти виборів і виборче законодавство України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2007. № 1(7). С.38–44.

11. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с.

Додаткова література

1. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. К.: Час Друку, 2011. 132 с.

2. Кулабухова А. В. Електоральні права громадян Європейського Союзу / А. В. Кулабухова // *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права* : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 311–316.

3. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Бу- роменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг. ред. М. В. Буроменського. Х.: Право, 2015. 328 с.
4. Підтримка прозорості, інклюзивності та чесності виборчої практики в Україні *Рада Європи*. офіційн. сайт. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/reform-of-the-electoral-practice-in-ukraine>
5. Стешенко Т. В. Актуальні питання виборчого процесу в Україні і зарубіжних країнах. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 102-113
6. Стешенко Т. В. Сучасні тенденції розвитку виборчого законодавства України. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 2, ч. 1. С. 130–134.
7. Существующие обязательства по проведению демократических выборов в государствах-участниках ОБСЕ URL: <http://www.osce.org/ru/odihr/elections/13957>
8. Finland: Local Government Act (1995 as amended 2006) (excerpts), Act on Disclosure of Election Financing (2000), Election Act (1998, with amendments up to 2004) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/32/topic/6>
9. France: Electoral Code (Legislative Part) excerpts on election financing (as amended 2011) (in French), Electoral Code (Legislative Part) (as amended 2013) (in French), Law on financial transparency in politics (1988, as amended 2011) (in French), Act on the Election of the President by Universal Suffrage (excerpts) (1962, as amended 2001), Act on the Election of the President by Universal Suffrage (1962, as amended 2012) (in French), Ordinance incorporating an institutional act on the Constitutional Council (1958, as amended 2011), Organic Law on the election of the President of the Republic (2006) (in French), Organic Law reforming the term of office and age requirements for Senators as well as composition of the Senate (2003) (in French), Law aiming at ensuring equal access of women and men to electoral mandates and elective

functions (in French) (2000) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/30/topic/6>

10. Germany: Law on the Scrutiny of Elections (2012), Federal Elections Act (1993, as amended 2012), Federal Electoral Law (1993, last amended 1999) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/28/topic/6>

11. Greece: Presidential Decree 26/2012 URL: <http://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/>

12. Hungary: Act on Electoral Procedure (2013), Act on the Elections of Members of Parliament (2011), Act on the Transparency of Campaign Costs related to the Election of the Members of the National Assembly (2013), Act on Election of Local Municipal Government Representatives and Mayors (1990) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/25/topic/6>

13. Ireland: Electoral Act (1992, as in 2016), Electoral Act (1997 as in 2016), Electoral (Amendment) (No. 2) Act (2009), Electoral (Amendment) Act (2009), Electoral (Amendment) Act (2004), Presidential Elections Act (1993), Local Elections (Disclosure of Donations and Expenditure) Act (1999), Referendum Act (1998 as amended 2001), Local Government Act (1994) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/23/topic/6>

14. Italy: Law on New Norms for the Reimbursement of Expenses for Electoral Consultations and Abrogation of the Provisions Regarding the Voluntary Contribution to Political Movements and Parties (1999, as of 2011), Law on Modifications to the standards for the election of the Chamber of Deputies and of the Senate of the Republic (2005), Testo Unico delle leggi per la composizione e la elezione degli organi delle amministrazioni comunali (updated February 2002): URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/22/topic/6>

15. Latvia: The Saeima (Parliament) Election Law (1995 lastly amended 2006), Elections to the European Parliament Law (2004), Law on the Central Election Commission (1994, as amended 2002), Electoral Register Law (2004), Election Law On City and Town Councils, District Councils and Pagasts Councils (1994 as amended 2004), Law on the Saema Rules of Procedure (1994) URL:

<http://www.legislationline.org/topics/country/19/topic/6>

16. Lithuania: Law on Elections to the Seimas of the Republic of Lithuania (1992, as amended 2016), Law on Presidential Elections (1992, amended 2013), Law on Elections to the Seimas (1992, amended 2012), Law on Elections to Municipal Councils (1994, amended 2012), Law on Elections to the European Parliament (2003, amended 2013), Law on the Central Electoral Commission (2002, amended 2012) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/17/topic/6>

17. Luxembourg: Election Law (2003) (in French) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/16/topic/6>

18. Malta: Electoral (Polling) Ordinance (1939 as amended 2007), Electoral Code (2006, as amended 2012), European Parliament Elections Act (2003, amended 2012), General Elections Act (1991 as amended 2012) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/15/topic/6>

19. Netherlands: Election Act (1989 as amended 2009), Decree establishing new regulations for implementing the Elections Act (1989, amended 2008) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/12/topic/6>

20. Poland: Election Code (excerpts) (2011), Presidential Election law (1990, updated to June 2000), Parliamentary Election Law (2001) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/10/topic/6>

21. Portugal: Law on the National Election Commission (1978) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/9/topic/6>

22. Romania: Regulations on the Elections to the Chamber of Deputies and the Senate (2004, amended 2008), Law on the Election of the President (2004), Law on the Elections for the Chamber of Deputies and the Senate (2004), Law on Election of Local Public Administration Authorities (2004), Law on Radio and Television Broadcasting (2002) (excerpts) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/8/topic/6>

23. Slovakia: Act of the National Council on elections to municipalities' self-government authorities (1990, amended 2007), Act on election of the

President of Slovak Republic (1999, amended 2008), Act of the Slovak Republic on European Parliament Elections (2003), Act on Elections to the Bodies of Self-government Regions and on Amendment to the Code of Civil Procedure (2001), Act on Broadcasting and Retransmission (2000 as amended 2002) (excerpts), Act on Elections to the National Council (2004), Act on limitation of expenditures of the political parties on advertising before elections to the National Council of the Slovak Republic (1994), Presidential Election Law of the Republic of Slovakia (1999) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/4/topic/6>

24. Slovenia: National Assembly Elections Act (1992 as amended 2006), Law on Constitutional Court (1994) (excerpts), Law on Radio and Television (2001) (excerpts) – [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://www.legislationline.org/topics/country/3/topic/6>

25. Spain: Law on Elections to the Parliament of Basque (in Spanish) (1983), Law on Regime of General Elections (in Spanish) (1985 as amended 2007) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/2/topic/6>

26. The European Parliament: electoral procedures URL: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.3.4.pdf

27. United Kingdom: Political Parties and Elections Act (2009), Elections Act (2001) Electoral Administration Act (2006), Registration of Political Parties (1998), European Parliamentary Elections Act (2002), Representation of the People Act (2000), Political Parties, Elections and Referendum Act (2000) URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/53/topic/6>

28. Universal declaration on democracy. Declaration adopted without a vote by the Inter-Parliamentary Council at its 161st session (Cairo, 16 September 1997) URL : <http://www.ipu.org/cnl-e/161-dem.htm>